

МОДЕРНІЗАЦІЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ

У статті висвітлені питання управління якістю життя населення на регіональному рівні. Розглянуті способи управління соціально-економічним розвитком, визначені основні напрямлення модернізації існуючої системи управління якістю життя населення на регіональному рівні.

Ключові слова: якість життя, система, системний підхід, управління якістю життя, управління регіональним розвитком, регіональна система соціального розвитку, стандарти якості життя.

Постановка проблеми. Економічний розвиток будь-якої країни світу визначається досягнутим рівнем і якістю життя населення. Але можна констатувати, що сьогодні в практиці управління соціально-економічним розвитком України рівень і якість життя населення як стратегічна мета носить більш декларативний характер.

Проблеми підвищення якості життя населення є найважливішим завданням державних органів управління всіх країн. У зв'язку із формуванням нових економічних та соціальних відносин та радикальною зміною системи управління в країні постало завдання розробки ефективного механізму управління якістю життя через формування та реалізацію дієвої соціальної політики. Особливо актуальні ці питання на регіональному рівні, де забезпечення якості життя населення не завжди розглядаються системно та комплексно.

Регіон є підсистемою соціально-економічного комплексу країни та одночасно відносно самостійною його частиною з закінченим циклом відтворення і специфічними особливостями протікання соціальних та економічних процесів. Він розглядається як основний елемент державної політики, оскільки від процесів, які відбуваються у суб'єктах держави, залежить її стабільність, реалізація встановлених Урядом стратегічних цілей і завдань розвитку, забезпечення відтворювальних циклів кожної території. Регіональна соціально-економічна система - цілком самостійний об'єкт управління, який має свої організаційні форми і механізми управління. Процес розвитку регіонів сьогодні наголошує на необхідності модернізації практики управління, яка склалася. Глибокі трансформаційні процеси в економіці, зростання впевненості людей у можливості досягнення власною діяльністю бажаного рівня і якості життя принципово видозмінюють підходи до економічного і соціального розвитку. Отже, система підвищення якості життя регіону давно втратила свою ефективність, тому в цій статті необхідно розглянути питання модернізації регіональної системи управління якістю життя населення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженнями проблеми формування, підвищення та управління якості життя населення займається багато вітчизняних та закордонних

науковців. Серед зарубіжних авторів внесок в опрацювання проблеми зробили: Р.Арон, Д.Белл, З.Бжезинський, Дж.Гелбрейт, Г.Кан, Б.Літтл, А.Макконел, Е.Мішан, Дж.Неейсбіт, У.Ростоу, П.Самуельсон, Н.Смелзер, А.Тойнбі, А.Тоффлер, А.Пигу, Д.Хорлі, Ж.Фурастє та ін. Серед російських науковців регіональний аспект управління якістю життя розглядається в роботах: М.Н.Алферової, Є.Г.Аніміци, В.П.Бабінцева, А.А.Белова, В.К.Бочкарьова, А.А.Гармашева, А.М.Єлохова, С.В.Заїнчковської, П.Д.Косинського, Г.П.Петропавлова, В.А.Сухих, Н.М.Федорової. Теоретичні положення щодо управління якістю життя населення на регіональному рівні висвітлено у працях таких українських вчених: Д. Богиня, В. Геець, В. Онікієнко, В. Пономаренко, Е. Лібанова, В. Майєр, В. Жеребін та ін.

Ознайомлення з працями вищеперечислених авторів вказує на поки ще недостатню дослідженість напрямків управління якістю життя з даної проблеми.

Постановка завдання. Метою статті є виявлення ролі підвищення якості життя населення в забезпечені сталого розвитку регіону; аналіз регіональної практики управління якістю життя населення; розробка пропозицій, що дозволять підвищити ефективність систем управління якістю життя населення в умовах ринку.

Викладення основного матеріалу дослідження. За класичним визначенням, рівень життя – це складна комплексна соціально-економічна категорія, що виражає ступінь задоволення матеріальних і духовних потреб людини. Ця категорія слугує важливим соціально-економічним критерієм при виборі напрямків і пріоритетів економічної та соціальної політики держави, а також для планування соціально-економічного розвитку країни та її регіонів. Він складається з багатьох компонентів. Це і розміри ВВП на душу населення, реальних доходів трудящих, і рівень освіти, споживання населенням матеріальних благ і послуг, і забезпеченість населення житлом, його захворюваність, стан природного середовища [1].

Якість життя – ступінь відповідності умов і рівня життя науково обґрунтovаним нормативам або визначенім стандартам [6, с. 240]. Під якістю життя розуміють також задоволеність населення життям з позиції широкого набору потреб та

інтересів [2, с. 462]. Це поняття охоплює характеристики й індикатори рівня життя як економічної категорії, а також умови праці і відпочинку, житлові умови, соціальну забезпеченість і гарантії, охорону правопорядку і дотримання прав особистості, природно-кліматичні умови, показники збереження навколошнього середовища, наявність вільного часу і можливості його доцільно використовувати, нарешті, відчуття спокою, комфортності і стабільності [3, с. 12–13].

Якщо суспільство досягло такого розвитку, що задоволяються потреби в кількісному вираженні, тоді перед людьми виникає потреба в якісному їх задоволенні.

На формування рівня та якості життя населення впливає безліч чинників, серед яких О. Мельниченко виділяє особистісні, родинні та зовнішні чинники.

Серед зовнішніх виокремлюються: політика держави, соціально-економічна та політична ситуація в країні, стан і тенденції розвитку національної економіки, кон'юнктура ринку та ін. [4, с. 52].

Перетворення соціально-економічної системи України, направлені на становлення і розвиток ринкових відносин, потребували радикального перегляду теоретичної концепції управління національним господарством і соціальної системи країни.

Економічною наукою виділені наступні основні положення нової концепції управління [5] :

1. Гнучке поєднання методів ринкового регулювання, заснованих на зворотних зв'язках з державним регулюванням соціально-економічних процесів.

2. Формування і функціонування ринкових господарюючих суб'єктів (підприємств та організацій) як відкритих, соціально орієнтованих систем.

3. Поєднання ринкових і адміністративних методів управління.

4. Формування поліцентричної системи, що базується на функціонуванні в національному господарстві структур, здатних до самоуправління і саморозвитку.

Для розв'язання питань регіонального розвитку і формування соціальної політики використовують два основних типи управління:

1. Управління на основі передбачення змін (активне управління);

2. Управління на основі гнучких, екстремічних рішень (ситуаційний підхід).

Ситуаційний підхід - це підхід, який активно практикується регіонами. У його основі лежить системний підхід, який дозволяє розглядати будь-який регіон як єдине ціле, як складну відкриту соціально-економічну систему. Однак його застосування доцільно для вирішення тактичних завдань, оскільки в числі негативних ознак цього підходу потрібно зазначити недоцільність, а нерідко і необґрунтовано високу втрату ресурсів регіону, можливість втрати орієнтирів розвитку і

негативним наслідком соціально-економічного характеру в довгостроковій перспективі. У цьому випадку цілі, запропоновані для реалізації, будуть на основі існуючих реалій і найчастіше носять короткостроковий характер, а їх постановка допускає можливість підміни першочергової проблеми на другорядні.

Навпаки, концептуальною основою активного управління є ідея прийняття рішень від майбутнього до теперішнього, яку втілюють принципи передбачення, запобігання, а його методологічною основою є системний і ситуаційний підхід.

До переваг активного управління відносять спрямованість підходу розробки рішень, що забезпечують найбільш високу ефективність і стійке функціонування на перспективу через оптимальний розподіл ресурсів і використання потенціалу системи. При цьому значна увага приділяється місії. Вона визначає перспективність і послідовність управління, знаходиться в основі стратегії поведінки та розвитку території.

Великі соціально-економічні системи, до яких належать і регіони, повинні активніше звертатися до методів стратегічного планування та управління, оскільки раптові й різкі зміни в зовнішньому середовищі стають не винятком, а швидше правилом. Принцип попередження, що знаходиться в основі стратегічного управління, частково вирішує проблеми запобігання економічних і соціальних криз, регулювання соціальних процесів у суспільстві, підтримання раціонального балансу потреб і ресурсів їх забезпечення, іншими словами забезпечує стабільний регіональний розвиток. Форма активного управління повинна допомогти регіональним органам влади перейти від політики виживання до політики розвитку, зорієнтуватися на самостійність і власні сили.

Системний підхід є основним принципом регіонального управління.

Системний підхід відрізняється від інших традиційних методів, перш за все не науковим апаратом, а впорядкованими логічними і науково-обґрунтованими методами і практичними прийомами, що дозволяють вирішувати різноманітні складні проблеми, в тому числі, і проблеми, пов'язані з підвищенням рівня і якості життя населення. Щодо управління регіоном чи муніципальною освітою в умовах ринку системний підхід орієнтується на :

- представлення регіону як єдиного цілого, як єдиної системи, в якій реалізуються поставлені цілі;
- визначення цілей і їх ранжування, розчленування загальної проблеми (системи) на елементи (підсистеми);
- знаходження і встановлення взаємозв'язків як між елементами всередині системи, так і з зовнішнім середовищем;
- розробку методів і практичних прийомів управління процесів розвитку регіону.

Широке застосування системного підходу у вирішенні складних проблем, пов'язаних з питаннями управління, обумовлено необхідністю всебічного врахування всіх чинників. Крім того, за допомогою системного підходу виявляється можливим вирішувати представлені проблеми в умовах невизначеності та імовірних ситуацій, що характерно для ринкових відносин з урахуванням всіх аспектів управління (економічного, екологічного, соціологічного, психологічного, технологічного, правового).

Протягом 90-х років у нашій країні була відсутня ефективна політика розвитку людського потенціалу. Частка осіб з високою якістю життя обчислювалася кількома відсотками. При цьому відзначався масовий рівень бідності населення, зниження рівня споживання продуктів харчування, тривалості життя, рівня освіти та культурного розвитку. На жаль, частково, ця тенденція зберігається і сьогодні.

Позитивні результати, пов'язані з пожвавленням економіки, поки не знайшли адекватного відгуку у формуванні гідних умов життя населення. Ми вважаємо, це відбувається тому, що в регіонах, як в цілому і на державному рівні, відсутній комплексний системний підхід до управління якістю життя населення. Використовуються розрізнені показники рівня життя, соціального стану працівника, стану соціально-побутової інфраструктури, безробіття. Відсутність системного підходу до дослідження якості життя людей призводить до того, що владою упускаються з уваги важливі питання розвитку особистості, знижується загальна ефективність управління, падає віддача вкладених у соціальну сферу фінансових ресурсів.

Іншим принципово важливим недоліком в існуючому механізмі підвищення якості життя населення є орієнтація органів влади на рішення оперативних і тактичних завдань. У ситуації, коли домінантою управлінської діяльності виступає тактична спрямованість на найближчі завдання, змінюються на краще, причому частково, умови життя деякої невеликої групи населення. До того ж, часто ці зміни не тільки не поліпшують соціальне самопочуття людей, а навпаки, погіршують його, бо, відомо, що людські потреби мають ефект «заміщення» - на місце однієї задоволеності потреби нижнього рівня, приходить інша, що належить до того ж або вищого рівня, що призводить до зростання незадоволеності. Результатом управління, розрахованого на виживання, може стати повне виснаження джерел розвитку: руйнування соціальної сфери, звуження сфери використання праці, руйнування позитивної мотивації до творчої, високопродуктивної праці, масового збіднення.

При другому, активному, стратегічному підході до управління якістю життя населення зміни стосуються поліпшення сфери життєдіяльності всього населення. Основна мета управління регіональним розвитком повинна бути в поліпшенні якості життя всіх верств населення.

Найбільш важливим завданням тут є організація діяльності регіональної системи як деякої цілісності щодо зміни у майбутньому різних соціальних, економічних та природних структур таким чином, щоб ці зміни привели до кардинальних покращень якості життя більшості людей. Це означає, що основний результат управління розвитком якості життя повинен бути насамперед, у наданні всім жителям даної території рівних шансів на отримання різних соціальних благ. Це має стати загальною стратегічною метою будь-якої соціальної системи.

Регіональна система соціального розвитку повинна бути зорієнтована на стратегію довгострокових цілей. Такий підхід покликаний забезпечити розробку цілісної системи взаємопов'язаних довготермінових політик (економічну, соціальну, екологічну, інвестиційну, зовнішньоекономічну та фінансову), що охоплюють всі відтворювальні регіональні процеси і запобігає можливості підміни головної мети, завданнями плану.

Переорієнтація діяльності регіональної системи управління якістю життя на принципи довгострокового сталого розвитку дозволить орієнтуватися на реальні потреби населення, передбачати виникаючі проблеми і заздалегідь знаходити прийнятні рішення, точніше співвідносити наявні ресурси регіону з поточними і майбутніми потребами населення, збільшити масштаб вживання дій. Іншими словами, переход до стратегічного управління якістю життя населення веде до перегляду існуючої практики прийняття рішень. По-перше, необхідно буде повніше враховувати потреби всіх категорій населення, по-друге, активніше впроваджувати в практику управління науково-методичну базу, зокрема методи прогнозування, планування та аналізу, і, по-третє, розглядати підвищення якості життя населення тільки в разі сталого розвитку регіону.

Отже, вдосконалення ісуючої регіональної системи управління якістю життя необхідно проводити вбік активного упровадження системного та комплексного підходу в якості основи для прийняття тих чи інших управлінських рішень.

Сьогодні якість життя населення прийнято розуміти як систему об'єктивних умов існування, діяльності та розвитку людини і суспільства, що оцінюється за ступенем відповідності цих умов, результатів діяльності та розвитку людини і суспільства, прийнятим у суспільстві нормативам, стандартам і життєвим цінностям. У цьому випадку стандартами будуть виступати соціальні нормативи, закріплені рішеннями органів законодавчої та виконавчої влади.

Потрібно розрізняти соціальні нормативи і стандарти, стандарти якості життя.

При розробці стандартів якості життя необхідно орієнтуватися на нормальний рівень, тобто рівень забезпечує комфортне проживання людини, що дає можливість для всебічного

розвитку особистості. На практиці цей рівень визначити важко, тому як орієнтир повинні бути обрані рівні значень стандартів, визначені в економічно розвинених країнах, з урахуванням національної та регіональної специфіки.

Розробка стандартів якості життя взаємопов'язана з стратегічним підходом в управлінні, отже необхідно здійснити комплекс заходів, які будуть стосуватися більш активного залучення громадян у процеси розробки стратегії розвитку регіону, зокрема формування їх власної якості життя.

Висновки. Спираючись на вітчизняний та зарубіжний досвід, потрібно виділити два важливих моменти:

1. Регіональна система управління повинна передбачати реальну можливість участі всього населення відповідної території в процесах розробки і прийняття рішень зі всіх основних питань місцевого значення.

2. Здійснення взаємозв'язку між об'єктом і суб'єктом управління через механізми соціальної злагоди, соціального партнерства, постійно існуючого моніторингу, звітності та відкритості органів влади перед об'єктом управління.

З цього випливає, що необхідно мати програму організаційних дій регіональної влади з більш активним залученням місцевих спільнот у процес прийняття тих чи інших стратегічних рішень.

Одночасно регіональні та місцеві органи влади повинні розглядати населення як активного учасника спільної роботи. Управління соціальним

розвитком регіону зосереджується на створенні умов, що дозволяють населенню домагатися добробуту своєї родини власною працею. У цьому на наш погляд, і полягає нова парадигма розвитку соціальної сфери. Людина повинна сама формувати навколо себе середовище, яке забезпечує якість його життя, а суб'єкт управління повинен лише створювати для цього відповідні умови.

Також існує необхідність вдосконалення існуючих регіональних систем управління в частині підвищення їх інформаційної забезпеченості, вдосконалення процесу моніторингу параметрів життя населення.

Крім того, вважаємо за необхідне переглянути рівень взаємодії регіональних органів влади та представників приватного капіталу.

Пропонується активніше залучати приватні компанії в процес прийняття та реалізації рішень за програмами, що стосуються підвищення якості життя населення. Це дозволить, по-перше, розширити ресурсну базу, по-друге, збільшити варіантність реалізації соціальних програм і, потретє, буде сприяти досягненню атмосфери партнерства та організаційної ясності.

Необхідність модернізації регіональної системи підвищення якості життя населення дозріла давно і вимагає якнайшвидшого втілення, а саме запропоновані кроки з впровадження стратегічного управління, системного підходу, впровадженню стандартів якості життя, підвищенню інформаційної забезпеченості.

Список літератури

1. Дзюба І. В. Категорія рівня життя населення: сучасний підхід / І. Дзюба, Л. Удотова // Статистика України. – № 1. – 2004. – С. 68–73.
2. Ефимова М. Р. Социальная статистика / М. Р. Ефимова, С. Г. Бычкова. – М.: Финансы и статистика, 2003. – С. 462.
3. Жеребин В. М. Уровень жизни населения / В. М. Жеребин, А. Н. Романов. – М. : НИТИ-ДАНА, 2002. – С. 12.
4. Мельниченко О. А. Підвищення рівня та якості життя населення: механізм державного регулювання : [монографія] / О. А. Мельниченко. – Х. : Вид-во ХарПІ НАДУ “Магістр”, 2008. – С. 7.
- 5.Петропавлова Г. П. Управление качеством жизни населения региона / Г.П. Петропавлова. – Ростов н/Д: Рост. ун-т, 2003. – 220 с.
6. Удотова Л. Ф. Социальная статистика / Л. Ф. Удотова. – К. : КНЕУ, 2002. – С. 240.
7. Україна як соціальна держава: гасло для політичної конкуренції чи шлях до солідаризації суспільства? – К. : НІСД, 2008. – 42 с.
8. Ядов В. А Потребность. Большая советская энциклопедия / В. А. Ядов. – Т. 20. – 527 с.

Аннотация

Ирина Антохова

МОДЕРНИЗАЦИЯ РЕГІОНАЛЬНОЙ СИСТЕМЫ УПРАВЛЕНИЯ КАЧЕСТВОМ ЖИЗНИ НАСЕЛЕНИЯ

Освещены вопросы управления качеством жизни населения на региональном уровне. Рассмотрены способы определены основные направления модернизации существующей системы управления качеством жизни населения на региональном уровне.

Ключевые слова: качество жизни, система, системный подход, управление качеством жизни, управления региональным развитием, региональная система социального развития, стандарты качества жизни.

Summary

Iryna Antochova

MODERNIZATION OF THE REGIONAL SYSTEM FOR QUALITY OF LIFE OF POPULATION

The paper highlights the management of quality of life of population on the regional level. The ways of managing of social and economic development and the basic direction of modernization of the existing system of quality of life in the regions are defined.

Keywords: quality of life, system, systematic approach, management of the quality of life, management of regional development, regional system of social development, standards of living.